

Kartor kan tala – Nyköpings äldre gatunamn

Göran Hedin

2010-12-21

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Medeltida gatunätet i Nyköping.....	2
Gatunätet under 1500-1600-talen.....	3
Nyköping före den nya stadsplanen år 1647.....	4
Om Nyköpings forna och nuvarande utseende.....	5
Ny stadsplan i Nyköping under 1640-talet.....	7
Ny stadsplan införes år 1647.....	7
Nyköping efter 1665 års brand.....	9
Jordbok över Nyköpings stads tomtmätning år 1674.....	10
Geometrisch Jordebok öffwer Nyköpings Stads tomt mätning.....	10
Gator och broar efter 1665.....	11
Stadsplanekartor.....	13
Sammanställning av äldre gatunamn i Nyköpings centrum.....	14

Medeltida gatunätet i Nyköping

Utgrävningarna av Stadshusparkeringen med början i mars 2010 utvisar i september 2010 att den tidiga bebyggelsen före 1200-talets början bestod av långsmala gårdstomter ner mot ån ca 8 meters bredd och ca 30 meters längd åtskilda av smala gränder. Varje tomt rymde en knapp handfull byggnader bestående av hantverksbod närmast gatan och förrådshus och bostadshus inne på tomten. I början av 1200-talets genomföres en gatureglering som anpassas till kortsidan på tomterna med en noga konstruerad träbelagd huvudgata (ca 1,5 m bredd) parallellt med åbrinken anknuten med gränder belagda med trästockar, kavelbroar. **Huvudgatan** hade sträckningen korsningen Västra Kvarngatan- Behmbrogatan, mot Slottsgatan över Stallbacken i riktning mot Nyköpingshus parallellt med ån.

Träbelagd Huvudgatan anlagd vid början av 1200-talet dokumenterad vid utgrävningen av Stadshusparkeringen 2010 (fotgängare till höger går på Västra Kvarngatan framför Stadshuset)

En tänkbar hypotes är att den tidiga bosättningen i början på 1100-talet snabbt utvecklats till en centralort för handel och hantverk under eventuellt namnet Aros. I kvarteret Rådhusets södra del har man hittat ett myntstampsavtryck på blyband från tidigt 1200-tal med namnet AROS som syftar på mynttorten Aros. Detta fynd kan vara rester från Kung Erik Knutsson myntning mellan åren 1208-1216. Det fanns troligen myntning i Nyköping något senare, runt 1230, under Knut den Långes regeringstid. I Skänninge har man funnit ett mynt med namnet NVCOPIE (Nyköping) vilket visar att Nyköping redan fått en administrativ betydelse.

Bebyggelsen bestod från 1100-talet av flätverkshus eller byggnader i skiftesverk, från 1200-talet finns knuttimrade hus med trägol, där knutarna

vilade på ekklumpar i stället för sten. Från 1250-talet utvecklas Huvudgatan med successiv påbyggda förbättringar av trästockar som kavelbroar.

Nyköping omnämns första gången i skrift år 1253 i ett gåvobrev utfärdat av drottning Katarina (änkedrottning efter Erik XI) då hon skänkte mark i Nyköping till Gudhems kloster i Västergötland. Birger Jarl var inte sen att byta till sig dessa fastigheter. Detta initiativ av Birger Jarl utvisar att Nyköping fått en ställning som riksintresse vilket utvisar att Nyköping år 1260 erhöll sina första stadsprivilegier.

På 1350-talet sker ytterligare en gatureglering genom Magnus Erikssons lands- och stadslag som föreskriver att gatubredden av huvudgatan ska vara minst den bredd som tillåter att två kärror kan mötas (ca 2,5 m bredd). Fynden från utgrävningar utvisar en reglerad "stadsbildningen" i början på 1200-talet i Nyköping som påminner om mönstret för den tidiga "stadsbildningen" i Sverige; (Sigtuna ca 1000- talet).

Huvudgatan utvecklas under medeltiden till gatusträckningen Torget - Nyköpingshus som överensstämmer med Slottsgatan på den medeltida stadsgatan (karta A). Huvudgatans sträckning parallellt med ån består under hela medeltiden i denna del av staden. Utgrävningarna på Stallbacken på 1970- talet bekräftar Huvudgatans sträckning. Huvudgatans östliga stäckning efter V. Kvarngatan förblir oklar. Möjligen finns fynd av Huvudgatan i samband med uppförandet ar Stillehuset.

Framväxten av det medeltida gatunätet anpassades till Nyköpingsåns förlopp med tre ? broförbindelser mellan den västra och östra stadsdelen och stadens sex bergområden; Borgareberget, Skolberget, Stallbackeberget, Kapellberget, Stackebackeberget samt Portberget.

Vidare påverkade tillfartsvägarna från de omgivande orterna och Nyköping som stad utefter Eriksgatan utformningen av det medeltida gatunätet med anslutningar till de tre torgen, kyrkorna Nicolaikyran och Allhelgonakyrkan samt Nyköpingshus.

Förutom gatu- vägsträckningen Storgatan (Eriksgatans sträckning från Västra tullen- Torget – över Nyköpingsån-Östra torget- landsvägen till Stockholm) är Hospitalsgatan(Torget-förbi Nicolaikyran-Hospitalet); S.Annegatan och Tullportsgatan (Kyrkvägen till Allahelgona kyrka) medeltida förbindelser som utvecklades som gatusträckningar under 1500-1600-talen.

Qvarngatan förefaller även vara en tidig gatusträckning.

Gatunätet under 1500-1600-talen

Under den äldre vasatiden skedde inga nämnvärda förändringar i Nyköping varken beträffande livet i staden eller dess yttre utseende. Under Gustaf Vasas tid satt olika fogdar på Nyköpingshus som befallningsmän över länet. I slutet av 1520-talet gavs Nyköpings slottslän som förläning till riddaren Johan Turesson Tre Rosor fram till hans död 1556.

År 1568 uppnådde hertig Karl, sedermera Karl IX, myndig ålder och bosatte sig på Nyköpingshus varifrån han styrde sitt hertigdöme, som omfattade Södermanland, större delen av Närke, hela Värmland och delar av Västmanland och Västergötland.

Under hertig Karl:s tid utvecklas Nyköping till en betydande handels-administrativt centrum där staden utbredning sker vid Nyköpingshus på den östra sidan intill Stora Trädgården och omkringliggande hovstallen med gatusträckningar: Trädgårdsgatan, Pilgatan, Strömgatan, Stallgatan samt Bollhusgränden.

I den västra stadsdelen uppstår gatusträckningen mot Nyköpingshus: Borgaregatan, Kiällaregränden.

Nyköping före den nya stadsplanen år 1647

Kartan A ”rekonstruktionskarta” troligen upprättad av lantmätaren Mårten Riwell år 1735 visar hur Nyköpings ån slingrar sig tvärs igenom det medeltida stadsmönstret.

Av byggnader ser man förutom slottet bl a ” Stora Kyrkan” (S:t Nicolai) och Lilla Kyrkian (Allahelgona) på var sin sida av ån samt Rådhuset och Dankwardts hus vid det efter branden borttagna Lilla Torget.

Kartan B är en kopia i lantmäteriverkets forskningsarkiv i Gävle, underskriven av riksstyrelsens medlemmar (Karl XI:s förmyndarregering)

I Ivar Schnell; Nyköpings Historia ,1963 redovisas uppgifter från olika rådstuprotokoll daterade till 1650-talet att det i Nyköping fanns en Storgata, en Strömgata och en Köpmannegata förutom ” lilla torget Östan till (Östra Torget).

Stadens gatu- och bronamn innan 1665. ur Prosten Pihls *Beskrifning af Nyköping*, (Anders Eriksson 2010).

Det torde vara uppenbart för var och en att prosten haft Mårten Rivells båda kartor – *Ichnographia Antiqua* och *Ichnographia Hodierna* - från 1735 framför sig vid nedtecknandet av sin beskrivning.

För den tiden skola de förra gators namn varit:

Storgatan kallad, ifrån västra tullen öfver stora torget, ned åt och öfver den sedan så kallade Bemens bro, så ock up åt Östra kyrckan, der den deltes, och gieck, dels ut igenom östra bomen, dels krökte sig åt östra tullen och landzvägen:

Slotsgatan, ifrån torget, förbi Fiskarebron, och up til slottet

Kyrckiogatan, både uti västra och östra delen.

Stora och lilla Hospitalsgatan äfven i hvartera delen S. Annegatan likaledes

Tullportsgatan åt Storgården och Kråkberget

Trädgårdsgatan från Korsbroen åt lilla och stora Kungztrågården:

Strömgatan, ifrån stora Kungztrågården under åt Skiepsbroen, Åbodarne, lastageplatzen och lilla siötullen:

Pilgatan nedan för lilla Kungztrågården åt åhn

Stallgatan straxt bredevid, åt Kungzstallen och beridarebahnen:

Borgaregatan, ifrån Stora gatan, tvärt före åt Slotsvallen:

Qvarngatan ifrån västra Staquetet, öfver stora quarn- och Bruksbroen, in til Östra Stakbackeberget och Klockeberget:

Rungatan nästan runt omkring hela staden, på båda sidor¹. Af hvilka några än behålla samma namn, men en del äro ändrade såsom til senare omläggning, så ock namnen, som sedan visas skal. Några fordne små- och tvärgränder hafver man fådt namn uppå, såsom

Trånggränden från torget in til nu varande borgmästaren Baillets trädgård,

Bergzgränden från Storgatan öfver Qvarngatan in til Slotsvallen:

Giärdesgränden, från strömen öfver Hospitalsgatan, til Staquet och Åkertäpporna:

Bållhuusgränden, vid Stallbrinken:

Kiällaregränden, från Stora gatan öfver Qvarngatan, in til Slotsgrafven:

Kläcke-gränden, en ifrån åhn til Västra kläckestapelen, och en ifrån Helgona kyrcka til Östra stapelen: andra både

Kyrkio- och Vattugränder äro åtskillige i hvartera stadzdehlen, samt med små huus-, half- och brunsgränder som fordna stadzgrundritningen utvisar.²

Broar öfver Nykiöpings stora å och stadzström, voro fordom 5 stora och fullkomliga, at kunna åka, rida och färdas öfver, nemligen:

sielfva Stadzbron, som då var den så kallade lilla rådstugu- och sedermera Behmska bron:

stora Slotsbron, gick ifrån Kohlarkrogen öfver stora grafven, til Slottsvallen:

lilla Slotsbron, gick ifrån slottet öfver åhn til Stallbacken, Kungzstallen och Bållhuset.

Korsbron, gick ifrån Kohlarkrogen öfver stora strömen, up til gatan åt Östra kyrckan;

Västra qvarnbron, ifrån östra ändan på Qvarngatan, jemte Mats Bömers och Wilhelm Mommas inrättade mässingzbruk. Östra och

S. Annæ qvarnbro, bredevid bemälta qvarn, och de flera vattuvärk, der bygde blifvit, utaf sågar, stampar, färg- och valshuus, samt den senare tilbygde och kallade Borgmästareqvarnen och sågen; des utan hafva här varit och äro ännu

Skiepsbron, ifrån stora Kungsträdgården, vid Åbodarne, Lastagieplatsen och in til Lilla siö-tullen.

Fiskarebron, nedan för lilla Västra torget, bredevid strömen, hart in til Korsbron.

Om Nyköpings forna och nuvarande utseende

(Hämtat ur Nyköpings 1735-1779 av Johannes Sundler; Sörmländska handlingar ,nr 23)

Huru staden fordom såg ut, det är icke lätt att beskriva. Man får betänka, att eftersom den, som det säges, så ofta förstörts genom eldsvådor inom dess område och så ofta fått nytt utseende genom överdragningen av nya jordlager, så undanhåller den sin allra äldsta bild från våra blickar. En sak kan man emellertid

¹ Loccen. Antiq.

² Ichnograph. Antiq

förmoda: att huvudsakligast den ena sidan av ån har varit bebodd, den nämligen, som i grannskapet av offerlunden [den s.k. Frej- eller Lövlunden] och den kungliga borgen, vetter mot väster. Utan tvivel har den gamla staden varit belägen på samma plats som den nutida. Ty detta förräder flera stenlagda gator, av vilka jag själv några gånger iakttagit, den ena över den andra, med jordlager emellan, än till tre, än till fyra fots djup.

Stadens torg voro tre till antalet, två i den västra stadsdelen och ett i den östra. Det ena av de västra överträffade de övriga såväl med hänsyn till den handel, som där dagligen bedrevs, som till storleken. Mitt på torget stod förr en stor och mycket djup brunn, överbyggd med ett trätorn, som utgjorde en icke ringa prydnad för staden och torget. Den erhöll det klaraste vatten från den förut omtalade källan [Renne eller Rönne Källa]. Bredvid fanns ett solur med vid omkrets, vilket en skicklig sörmalandslantmätare konstruerat på så sätt, att när åskådaren ställde sig på visarens plats, så utvisade hans egen skugga tiden. Denna stad har haft tvänne rådhus samtidigt, det ena, äldre, av trä, vilket pryddes av ett torn, försett med en klocka med den ljuvligast klang; det andra, nya, uppfört i tegel, är i våra dagar smyckat med ett torn, byggt på ett konstfärdigt sätt. Tre, av pålar uppburna broar, äro slagna över ån och en fjärde med en i alla avseenden synnerligen tilltalande formgivning, är, beständig genom sina stenvalv, tack vare kunglig frikostighet t) uppförd över vattenmassornas djupa och farliga fåra, för att nu icke tala om den fordom icke obetydliga piscatorium pontem (Fiskare-Bron).

Staden delas av Nyköpingsån i två större delar, nämligen *latus orientale et occidentale* (Östra- och Westra sidan) och varje del är smyckad med sin egen kyrka samt i fem mindre delar (quarter) så som det framgår av den nutida kartan. [= M. Riwells *Ichonographia hodierna Nycopiæ*]. Tre tullar eller stadsportar finnas kvar.

1. *Occidentale Westra Tullen*, där vägen leder till Norrköping och Örebro.
2. *Orientele* (Östra Tullen), genom vilken man färdas till Stockholm och Strängnäs. Denna port var i gamla tider förlagd vid Kråkberget och
3. *Maritimum*, som uppdelas i den stora och den lilla (Stora och Lilla-Sjötullen). Till dessa brukar man också räkna en annan allmän infartsväg den s. k. Östra Bommen, belägen i närheten av Alla Helgona kyrka.

En friskare företagsamhet åstadkom att de, enligt gammaldags bruk, krokiga³ gatorna rätades. Ty år 1650 har på befallning av den högst lysande drottning Kristina dels gatornas proportioner tillrättalagts, dels ha de allmänna torgen försatts i prydligare skick⁴. En frikostig gåva kom nyligen nyköpingsborna till del, då den lysande och högvälborne greven Mikael Törnflycht med utländska träd lät smycka gatorna, så att dessa igenom en tilltalande anblick måtte förnöja dem, som voro stadda på resa. Staden är till formen nutilldags nästan kvadratisk, likkväl mera bred än lång. Fordom strålade den dessutom av det kungliga slottets konstförfarna arkitektur och genom kyrkorna och klostrens utsmyckning; angående dem skall det ordas på annat ställe.

Om Nyköpings stads utseende år 1660 finnes för öfrigt åberopadt ett tal, som skall hafva hållits i Åbo s. år och haft följande titel: "Salom. Enebergs oratio

3 De förmästa gatorna äro följande: Stor- Gatan, Slåts-Gatan, St.Kyrkio-Gatan, Hospitals-Gatan, St. Anne-Gatan, Gl.Tulports-Gatan, Trädgårds-Gatan, Ströms-Gatan, Pihl-Gatan, Bruns-Gatan, Bagare-Gatan, Runn-Gatan, och Qvarn-Gatan.

4 An.1646.d.26 Juni fick Lars Welamson Biörckman, Condeucteur fullmakt att vid gatujämningen i Nyköping vara tillstädes, varför han ärligen skulle få 400 d:ler S:mt. An.1647. d.21 december. Har Drottning Christina beslutat huru regulariteten av gatorna inrättas skulle, varför inneväpnarna 3:e års frihet för en halv contribution skulle erhålla, samt förordnat, att vid tomternas resning Landshövdingen och Magistraten borde vara tillstädes att ingen oredlighet måtte förlöpa

celebris emporii Nycopensis encomium adumbrans”, hvilket på svenska kan öfversättas: Salomon Enebergs loftal öfver den berömda köpstaden Nyköping.

Ny stadsplan i Nyköping under 1640-talet

I den expanderande stormakten i Sverige följde under 1640-talet en intensiv period av stadsplanering i bl a Uppsala, Jönköping, Västerås och Göteborg.

I Stockholm fastställdes redan under 1630-talet en ny stadsplan för nuvarande Norrmalm med ett gatunät efter kontinentalt mönster i stark kontrast mot Gamla Stan med sin organiska framväxt och gyttiga stadskärna

Bakgrunden var att Drottning Kristina under resor ute i Europa influerats av renässansens och barockens rutnätsplaner med raka gator och fyrkantiga kvarter, representativa torg och rådhus av sten. På 1640-talet började drottning Kristina att tala om för **rikets städer att de borde se ut som städer; de krokiga medeltidsgrändernas tid var ute.**

Nu gällde regulariteten.

För uppdraget att upprätta nya stadsplaner med gatureglereing utnyttjades Nicodemus Tesin d ä (1615-1681) som år 1646 av Axel Oxenstierna utsetts till "Arciteteur och byggmästare" efter den avlidne Siméon de la Vallée (-1642)

År 1649 kom Siméon de la Vallées, son Jean de la Vallée (1620-1696), tillbaka från studieresan till Rom och Frankrike

Ny stadsplan införes år 1647

År 1646 den 26/6 förordnade drottning Kristina konduktören och ordinarie landtmätaren Lars Welamson Björkman "att ha uppsigt öfver gatujemningen i Nyköping och 1647 d 21/12 föreskref hon en ny gatureglereing härstädes, hvarföre innevånarne skulle under 3 år få hälften af sina utskylder efterskönt. Landshöfdingen och magistraten beordrades tilse, att vid husens rifning ingen oordning måtte ega rum. Upmätningen för denna gatureglereing blef fullbordad 1650 och förnyades efter 1665 års brand af landtmätaren De la Waille".

Till " det Zirliga verkhuset" fingo de en läglig och "vid plats, så stor utmed utstakade nya gatan, som landtmätarens " därutöver gjorda avritningar utvisar". Denna plats, som förut hade några gamla trähus, skulle för Römer och Mommas räkning utrymmas, och husen därstädes nedrivnas.

Första dokumenterade gatusträckningen i det nya gatunätet fastställd 1647 21/12 (nuvarande Bruksgränd och Västra Kvarngatan).

Redan den 6 december var en planritning därtill fullbordad af ingeniören Jean de la Vallée (af Sundler felaktigt kallad De la Waille), hvilken afven det följande året 1666 verkstälde en gatureglereing af staden.

Kopparstick över Nyköping ur Erik Dahlbergs Suecia Antiqua från 1660-talet

(Hämtat ur Nyköpings Minnen; H.O. Indebetou, 1874)

Nyköpings utseende vid denna tid finnes i Dahlbergs *Suecia antiqua & hodierna* afbildadt från östra sidan, och på stadens rådhus finnes ännu en oljemålning öfver staden före den stora branden, hvilken målning synes vara en trogen kopia av Dahlbergs ritning endast med den skilnad, at slottets torn och tak synas på oljemålningen vara afbrända, kanske efter den nämnda eldsvådan på 1650-talet kort efter Maria Eleonoras död; men en stor del af staden bortskymmes på denna målning af de i midten anbragta Nyköpings och Södermanlands vapnen. Äfven en planritning öfver staden på 1600-talet finnes intagen i Sundlers disputation. Enligt denna sistnämnda hade staden på vestra sidan 3:ne torg och på östra sidan ett dylikt, beläget likasom nu framför Allhelgona kyrka. Gatornas riktning var i hög grad oregelbunden. Den nuvarande stadsbron fanns icke då, men däremot en bro från slottet til Stora och Lilla Kungsträdgårdarne. Vid den s. k. Återbäran förekom äfven då en bro och jämväl en sådan i trakten af den nuvarande Behmens bro. Vid båda vattenfallen voro likasom nu dammar med broar anlagde. Vid den vestra tullen finnes en ordentlig tullport utsatt på kartan, men icke vid den östra, som då var belägen i norra ändan av den nuvarande östra tullportsgatan.

De 4 bergen i vestra delen af staden hafva på kartan samma namn som nu, nämligen: Borgareberget, Kapellberget, hvilket tros ha fått sitt namn af ett där under katolska tiden beläget kapell, Stallbackeberget och Skolberget, på hvilket sistnämnda förmodligen äfven då skolan var belägen. På östra sidan af staden äro på kartan likaledes utsatta Stackebackeberget och Portberget. Wilhelm Mommas bruk var enligt planritningen beläget vester om qvarnbron på samma plats som den nuvarande bruksgården. Hospitalet låg på samma ställe som nu, men hade en oregelbunden form. Båda kyrkorna, som på kartan kallas Storkyrkan och Lillkyrkan, voro på alla sidor omgifna af stenvullar. Enligt Dahlbergs ritning var den vestra kyrkan af ett helt olika utseende mot nu samt hade ett högt spetsigt torn, försedt med s.k. landternin och omgifvet av 4 mindre tornspiror, och urtaflan satt något lägre än nu. De 3 ringklockorna hade då sin plats i själfva tornet, på hvilket flere stora ljudgluggar finnas utsatta. Således fans ingen särskild klockstapel för vestra kyrkan. Dess tak var brutet, och emellan båda afsatserna funnos smärre fönster anbragta. Äfven öfver koret ser man ett mindre

torn på kyrkans tak. Den östra kyrkan hade nästan aldeles samma utseende som nu, egde ett högt spetsigt tak och en hög tornspira i stället för det nuvarande korset samt en mindre spira öfver koret. Fönstren synas dock mycket större än nu och grannt utsirade. Klockstapelns stod på samma plats som nu, hade nästa samma utseende som den närvarande samt 3 ringklockor, men var kanske något större. Af stadens 2:ne rådhus reste sig det nyare af sten högt över de andra byggnaderna i staden, det äldre var af trä samt hade en vacker klocka, och båda rådhusen voro försedda med torn. Skolhuset, som var pryddigt uppfördt af sten, synes på ritningen högre än de omgifvande byggnaderna. Äfven Dankwardts hus reste sig öfver de andra och hade, likasom det nya rådhuset och åtskilliga andra byggnader, efter den tidens sed rikt utsirade gaflar, vända åt gatan.

Slottet har på Dahlbergs ritning ett ganska ståtligt utseende och är försedt med 2:ne höga och vackra torn samt med många småtorn. Fästningsverken och vallgrafvarne kunna ej på ritningen tydligt urskiljas, men på slottets östra sida märkes en hög slottsport. Midt emot slottet och på andra sidan om ån låg Bollhuset, en hög reslig byggnad, nästan på samma plats som den nuvarande sädesrian, och förbi detsamma gick en vattengraf uppåt östra kyrkan i riktning af den nuvarande promenaden. Den Stora Slottsträdgården var ganska pryddigt anlagd och bildade enligt kartan en kvadrat, som af 2 mot hvarandra vinkelräta gångar delades i 4 mindre kvadrater, och i gångarnes skärningspunkt eller trädgårdens medelpunkt synes en vattenkonst eller dylikt hafva varit anbragt. Enligt planritningar öfver staden voro 3 af trädgårdens mindre kvadrater afdelade genom diagonalt anlagda gångar från båda sidor. Hela trädgården var enligt Dahlbergs ritning omgifven af ett högt staket eller plank med portar, och på norra sidan voro trädgårdsbyggnader uppförda i närheten af kyrkan. Af denna Stora Kungsträdgårdens planteringar finnes ännu kvar en allé af höga vackra askträd, som torde hafva blifvit skonade af elden och således vara öfver 200 år gamla. Den lilla slottsträdgården åter har varit tämligen väl bibehållen ända til på 1840-talet, men nu är platsen ganska vanprydande. På den Dahlbergiska ritningen synas förfrikt flere andre smärre trädgårdsanläggningar mellan husen i staden.

Nyköping efter 1665 års brand

Vid den våldsamma eldsvådan som härjade Nyköping 1 juli 1665 blev den av trä uppförda staden helt förstörd, och av kyrkorna och slottet blev i stort sett bara murarna kvar.

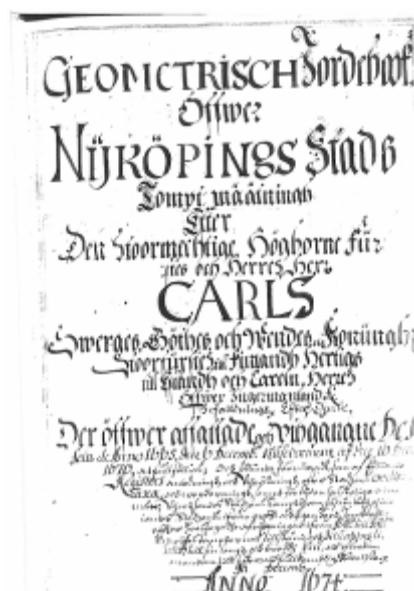
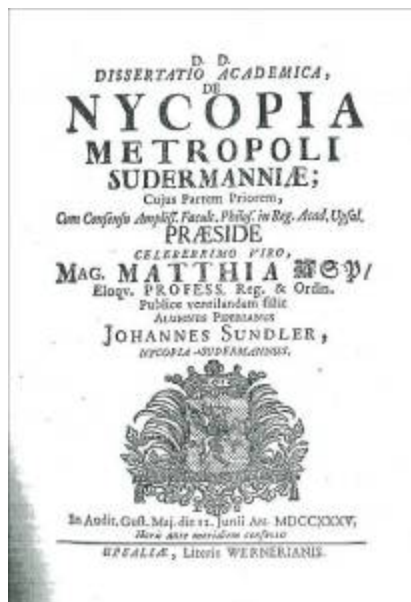
Kort efter branden hölls af kyrkoherden i Östra församlingen Johannes Olai Luth en klagopredikan om olyckan, hvarvid bifogades en relation af d. v. politieborgmästaren Anders Bergius. Då varande kyrkoherden i Nikolai församling, prosten Andreas Magni Julinus, höll ock öfver denna förskräckliga olycka följande året den 28 Mars i Upsala akademi ett tl på latin ("Flos et Cinis Nycopiæ"), hvaruti han utförligt skildrade ej allenast själfva eldsvådan, utan äfven stadens utseende och välstånd strax före denamma. Flere af de ofvan lemnade upgifterna äro hemtade ur detta tal, som sedermera blef på svenska öfversatt år 1778 af en studerande i Nyköpings trivialskola vid namn Ture Winberg, hvilken ock deklamerade sin öfversättning i samma skola den 30 Augusti s. år "i en förnäm och hederlig samling af båda könen". Öfversättningen finnes ännu tryckt under titel af "Nyköping uti sitt Wälstånd och uti sin Aska".

Jordbok över Nyköpings stads tomtmätning år 1674

I Nyköpingsminnen av H. O. Indebetou, 1874 redovisas att Nyköping nu (1676) måtte hava varit någorlunda uppbyggd efter branden 1665. Detta bekräftas även av en anteckning i stadens gamla kartbok, att redan 1672 en ordentlig tomtindelning var skedd, så att år 1674 uppgjordes en s.k. Karte- och jordebok över staden, där tomterna då finns vara till ägarna utdelade och till större delen bebyggda. Denna karte- och jordebok är avfattad av ordinarie lantmätare A. Andersson, som även 1673 upprättat en ännu kvarvarande gravkarta över västra kyrkan, och 1672 verkställt tomtregleringen av staden efter den plan som var förut uppgjord av ingenjör Jean de la Vallée.

I Nyköpings stadsarkiv finns det äldsta kända dokumentet efter den nya gaturegleringen upprättad efter år 1674, dvs 9 år efter stadsbranden 1665. Titeln på dokumentet är

Geometrisch Jordebok öfwer Nyköpings Stads tomt mätning. (Nyköpings stads jordebok 1674)

I Nyköpings stads jordebok 1674 redovisas en förteckning på borgerskapet med uppmätta tomter med Kvarters och Stock angivelser. Gatunätet är infört med angivelse av grändens angränsande Stock, i några fall med namngivelse.

Stadsarkivarie Carl Gedda har upprättat en sammanfattande redovisning av (Nyköpings stads jordebok 1674) med inriktning på att sammanställa angivelser i det då befintliga gatunätet i Nyköping:

Gatubeskrivningar 1674

1:a kv 1:a stn

Fruängsgatan kallas "Rundgatan"

Storgatan kallas "Stora gathan emillan Wästra och Östra tullporterna".

Västra Kvarngatan kallas "Quarngaathan".

1:a kv 2:a stn

Bagaregatan kallas "Grenden näst första Stockn".

Brunnsgatan kallas "Grenden näst tredje Stockn".

Storgatan kallas "Stoora gatan emillan Wästra och Östra tullporterna".

1:a kv 3:e stn

Brunnsgatan kallas "Grenden näst andra Stocken"

Nuvarande Västra Trädgårdsgatan kallas "Grenden näst fierde Stockn"

Storgatan kallas "Stora gatan emillan Wästra och Östra tullport".

Västra Kvarngatan kallas Quarngaathan.

1:a kv 4:e stn

Nuvarande Västra Trädgårdsgatan kallas "Grenden näst tredie Stocken".

Nuvarande Slottsgatan kallas "Grenden näst Stoora tårget och femte Quarteret".

Storgatan kallas "Stoora gatan emillan Wästra och Östra tullportn".

Västra Kvarngatan kallas "Quarngaathan".

1:a kv 5 stn

Torget kallas "Stoora Tårget på denna sidan".

Nuvarande Slottsgatan kallas "Grenden näst fierde Stockn".

Västra Kvarngatan kallas "Quarngaathan".

Behmbrogatan kallas "Grenden näst Slåtsgatan och fierd Stock. 3. quart".

1:a kv 6 stn

Västra Kvarngatan kallas "Quarngatan".

Nuvarande Slottsgatan kallas "Grenden näst inn till siunde Stockn".

Behmbrogatan kallas "Grenden näst 1. Stockn 3. Quart".

3:e kv 3 stn

Västra Kvarngatan kallas "Quarngatan".

4:e kv 3 stn

Gata längs med ån kallas "Rundgaatan".

4:e kv 5 stn

Gata längs med ån kallas "Rundgaatan".

Gator och broar efter 1665

Ur Prosten Pihls Beskrifning af Nyköping (Anders Eriksson 2010).

Gator äro här, ifrån förenämnda tid och nu til seendes, med kyrckio- och kläckesteg samt stapels toär- och huus-, bruns- och vattu-gränder 48 st: varandes nästan af samma namn, som förr berättat är neml.

Storgatan emellan bägge tullarna, rätt igenom staden och öfver torget samt stora stadz- eller stenbron:

Slotsgatan, från torget til slottet:

Qvarngatan, ifrån Västra Staquetet, öfver Qvarn- och Mässingsbruksbron, til Brukssågbacken

Hospitals och lilla Qvarngatan från torget, til Borgmästar- och S. Annæ qvarnar och sågar, samt Hospitalet.

Trägårdsgatan från Stallbacken till lilla och stora Kungzträgårdarna;
Strömgatan eller *stora Bredgränden*, från Torget öfver Behmska bron, up åt Sommars gård och sedan in til Trägårdsgatan:

Bagaregatan, nedan för Capelleberget och Stallbacken.

Brunsgatan, mitt igenom 1sta och 2dra quarteret.

Pilgatan i 4de quarteret, in til Östra kyrckan.

St. Annæ gata, från Storgården, mitt igenom 5te quarteret.

Större och mindre Kyrckiogatan, äfven i 5te quarteret.

Tullportsgatan, närmast in til Östra Rungatan.

Trångsundzgränden och gatan, ifrån Torget och Debeschiska nu Keijserska huset, til Bailletska nu Hiernerska trägården.

Stora Rungatan, ifrån Västra tullen, omkring stadzens Västra del, in til Hospitalet, samt sedan omkring Östra stadsdelen, på Nordvästra sidan, intil Östra Tullen, så ock der ifrån, in til Östra Klockstapels- och Bödelsberget.

Slotsgrafs- eller Ringgatan, ifrån Korsbron, åt gamla Gården, Giösens eller Laxens kallad, samt in til Västra tullen.

Lilla Bredgatan, ifrån Bruksågebacken, förbi Tullförvaltaregården, in til Östra Rungatan.

Bomgränden, ifrån Östra klockaregården in til Östra bohmen.⁵

Brunskiällan mitt på Brunsgatan, jemte åtskillige flera, nyttige och drächtige, dels brunnar gräfne, dels andre starka kiällådror, snart uti hvoart quarter, och många flera uti enskilte gårdar, trä- och kryddetäppor, som i Nykiöping til finnandes äro.⁶

Broar äro i Nykiöping för tiden 5 förnämligast, såsom

Stora stadzbron, nästan mit i staden öfver Nykiöpings å och stråkström, bygd af sten åhr 1728 och följande, med 2ne hvalf, fasta jernband och kors, väl stenlagd, samt stolpar och stänger en del af jern hafvandes knapt sin like i Sveariket: hvar til öfverheten lemnat 9 000dr smt och stadzens invånare giordt kiörslor, dagvercken och arbetat under borgmästaren Baillets inseende och vissa byggmästares bedrifvande.⁷

Behmska bron, af trä giord, förföll 1746, såsom utgammal och bofällig. Korsbron, uplagat 1736 och 1744 in vid Slotsgrafven.

Stora qvarnbron, vid Mässingbruket och storqvarnen, hålles af bruksägarena vid macht.

St. Annæ eller lilla qvarnbron, hålles utaf qvarnägarena och miölnarena vid macht.

Fiskarebron, vid återbären, hållas af staden för vissa bropenningar af skiärfolk och handlare.

Skieps- och tullhusbron, vid åbodarna, af fyllning med pålar och stockar, af staden och handlande hållas. Husbryggor äro 10 st: bykflottar 4 st.⁸

⁵ Ichnograph. Hodiern

⁶ Broberg Enchem? Suderm

⁷ Lit Reg 1727

⁸ Widbergs. Orat. Nycop

Stadsplanekartor

Erik Agners karta 1719 ; Erik Agner -1727, ordinarie lantmätare i Södermanland, ägare av Bönsta, svärfar till Mårten Riwell

Mårten Riwells karta 1735; Mårten Johan Riwell född 1691i Livland, ordinarie (1:e) lantmätare i Södermanland 1720 fram till sin död 1758, ägde Bönsta gård efter svärfar Agner, ritade stadsplanekartan år 1735

C.P. Hagströms kartverk 1801

Gustaf Liunggrens karta 1857; överingenjör vid Generallantmäterikontoret Gustaf Liunggren (1817-88) utgav 1853-61 Atlas över Sveriges städer med dess ägor (Ekstrand, a´a.). Nyköpingskartan är daterad 1857 och visar stadskärnan ,dess omgivningar samt del av skärgården i en i tredelad kartupställning.

Adolf Helanders karta 1888

Förteckning över lantmätare i Sörmland och Nyköpings stad

Tjänstgöring	Titel	Namn	Persondata
1634- 1646	Lantmätare i Sörmland	Anders Samuelsson	
1646-1648	Lantmätare i Sörmland	Johan Larsson Grotte (Groth)	
1646-1668	Konduktör och lantmätare	Lars Wilhelmsson Björkman	- 1668
1669-1683	Lantmätare i Sörmland	Anders Andersson	- 1695
1683-1720		Erik Agner	- 1727
1720-1758		Mårten Johan Riwell	1691-1758
1759-60		Johan Magnus Beckman	
1760- 1790		Gotthard Vahlström	1731- 1790
1784-1789,1789-		Dennis Chenon	17554-1800
1800-1809		Johan Justus. Aurell	1737-1809
1810-1817	1:e lantmätare	Per Nylandh	
1818-1851	1:e lantmätare	Gustaf Jungström	1775 -1851
1851-1858		Gustaf Johan Leath	1803-1858
1858	1:e lantmätare	Adolf F. Helander	1820-
1858-1870	2:e lantmätare	Johan Hjelmerus	1801-1870

Sammanställning av äldre gatunamn i Nyköpings centrum

Gatunamn inom det medeltida gatunätet	1674	1735	1801	1857	1888	Nuvarande namn
Trädgårdsgatan från Korsbroen åt lilla och stora Kungzträdgården						
					x1)	Allhelgonavägen 1) Lilla Trädgårdsgatan
	x1)	X	X	x2)	x	Bagaregatan 1) "Grenden näst första Stockn" 2) Bagargatan
	x1)	x2)	x3)	x4)	x4)	Behmbrogatan 1) "Grenden näst Slåtsgatan och fierd Stock. 3.quart" samt "Grenden näst 1.Stockn 3.Quart". 2) Strömgatan 3) Behmensgatan 4) Behmbrogatan
			x1)	x2)	x2)	Bruksgränd 1) Bredgränd 2) Bruksgränden
	x1)	X	x2)	x3)	x3)	Brunnsgatan 1) "Grenden näst andra och tredje Stockn" 2) Capellansgatan, Capellgatan (norr V. Storgatan) 3) Kapellgatan -1924 (norr V. Storgatan)
Strömgatan , ifrån stora Kungzträdgården under åt Skiepsbroen, Åbodarne, lastageplatzen och lilla sjötullen						
			x1)		x2)	Folkungavägen 1) Kåkgatan 2) Skeppsbrogatan

Gatunamn inom det medeltida gatunätet	1674	1735	1801	1857	1888	Nuvarande namn
<p>Rungatan nästan runt omkring hela staden, på båda sidor. Af hvilka några än behålla samma namn, men en del äro ändrade såsom til senare omläggning, så ock namnen, som sedan visas skal. Några fordne små- och tvärgränder hafver man fådt namn uppå.</p>						
	x1)				x2)	<p>Fruängsgatan 1) Rundgatan 2) Torggatan</p>
<p>Stora och lilla Hospitalsgatan äfven i hvartera delen</p>						
		x1)	X	x	x	<p>Hospitalsgatan 1) Spettalsgatan</p>
				x1)	x2)	<p>Knipgränd 1) Lilla Knipgatan 2) Knipgränden</p>
					x	Kungsgatan
					x	Kyrkogårdsgatan
		X	x1)		x1)	<p>Kåhlaregränd 1) ej namnsatt</p>
				x1)	x	<p>Lilla Bergsgränd 1) Lilla Bergsgränden</p>
				x	x	Lilla Strömgatan
<p>Pilgatan nedanför lilla Kungztrågården ått åhn</p>						
		x1)		x2)	x3)	<p>Prosten Pihls gränd 1) Pihlgatan 2) Pilgränden 3) Pilgränd</p>
<p>Giärdesgränden, från strömen öfver Hospitalsgatan, til Staquet och Åkertäpporna</p>						
			X	x1)	x	<p>Prästgatan 1) Norra Bergsgatan</p>
<p>Rungatan nästan runt omkring hela staden, på båda sidor. Af hvilka några än behålla samma namn, men en del äro ändrade såsom til senare omläggning, så ock namnen, som sedan visas skal. Några fordne små- och tvärgränder hafver man fådt namn uppå.</p>						
		x1)	X	x	x	<p>Repslagaregatan 1) Runngatan</p>

Gatunamn inom det medeltida gatunätet	1674	1735	1801	1857	1888	Nuvarande namn
S. Annegatan åt Storgården och Kråkberget						
		x	X	x1)	x1)	S:t Annegatan 1) Lasarettsgården (söder Ö. Storgatan)
Tullportsgatan åt Storgården och Kråkberget						
		x1)	x2)	x	x	Skjutsaregatan 1) Gamla Tullportsgatan 2) ej namnsatt
Slotsgatan , ifrån torget, förbi Fiskarebron, och up til slottet. Slottsgatan ansluter väl till den högmedeltida "huvudgatan" funnen vid tidigare utgrävningar och i 2010- års utgrävning						
	x1)	x	x2)	x2)	x2)	Slottsgatan 1) "Grenden näst Stoorå tårget och femte Quarteret och näst fierde och näst intill siunde Stockn" 2) Strömgatan -1924
			x1)	x2)	X	Stallbacksgård 1) Stallbacksgatan 2) Stallbacksgården
Kläckegränden , en ifrån åhn til Västra kläckestapelen, och en ifrån Helgona kyrcka Östra stapelen						
		x1)		x2)	X	Stora Bergsgård 1) Klockargatan 2) Stora Bergsgården
			X	x	X	Sågaregatan
	x1)	x	X	x	X	Stora Torget x1) "Stoorå Tårget på denna sidan"
Tullportsgatan åt Storgården och Kråkberget						
				x1)	x1)	Tullportsgatan 1) Gamla Tullportsgatan
					x	Vallgatan

Gatunamn inom det medeltida gatunätet	1674	1735	1801	1857	1888	Nuvarande namn
Kyrkio- och Vattugränder äro åtskillige i hvartera stadsdelen, samt med små huus-, half- och brunsgränder &c. som fordna stadzgrundritningen utvisar						
			x1)	x1)	x2)	Vattengränd 1) Vattugränden 2) Vattengränden
Qvarngatan ifrån västra Staquetet, öfver stora quarn- och Bruksbroen, in til Östra Stakbackeberget och Klockeberget						
	x1)	x2)	X	x2)	x	Västra Kvarngatan 1) "Quarngaathan" 2) Qvarngatan
Storgatan kallad, ifrån västra tullen öfver stora torget, ned åt och öfver den sedan så kallade Bemens bro, så ock up åt Östra kyrckan, der den deltes, och gieck, dels ut igenom östra bomen, dels krökte sig åt östra tullen och landzvägen						
	x1)		X	x2)	x	Västra Storgatan 1) "Stora gathan emillan Västra och Östra tullporterna" 2) Storgatan
	x1)		x2)	x2)	x2)	Västra Trädgårdsgatan 1) "Grenden näst tredie och fierde Stockn" 2) Slottsgatan -1924 (söder V. Storgatan)
Qvarngatan ifrån västra Staquetet, öfver stora quarn- och Bruksbroen, in til Östra Stakbackeberget och Klockeberget						
		x1)	X	x1)	x	Östra Kvarngatan 1) Qvarngatan
Kyrckiogatan , både uti västra och östra delen						
		x1)	X	x	x	Östra Kyrkogatan 1) Stora Kyrkogatan
					x	Östra Promenaden
Rungatan nästan runt omkring hela staden, på båda sidor. Af hvilka några än behålla samma namn, men en del äro ändrade såsom til senare omläggning, så ock namnen, som sedan visas skal.						
		x1)		x2)	x	Östra Rundgatan 1) Runngatan 2) Rundgatorne

Gatunamn inom det medeltida gatunätet	1674	1735	1801	1857	1888	Nuvarande namn
Storgatan kallad, ifrån västra tullen öfver stora torget, ned åt och öfver den sedan så kallade Bemens bro, så ock up åt Östra kyrckan, der den deltes, och gieck, dels ut igenom östra bomen, dels krökte sig åt östra tullen och landzvägen						
			X	x1)	x	Östra Storgatan 1) Storgatan
Trädgårdsgatan från Korsbroen åt lilla och stora Kungzträdgården						
		x1)	X		x	Östra Trädgårdsgatan 1) Trädgårdsgatan
Slopade gatunamn						
			x1)	x2)	x2)	(Rådhusgatan) 1) Rådhusgatan 2) Rådhusgränden Slopas vid uppförande av Stadshuset på 1960-talet
			x1)	x1)	x	(Skolgatan) -1915 igenlägges till skolgård 1) Skolgränden
Bergzgränden från Storgatan öfver Qvarngatan in til Slotsvallen						
			X	x	x	(Bergsgatan) uppgång Stora Torget 1968